

בצלצול

הבצלצול נזכר במשנה פעם אחת בהקשר של דיני הכלאים, כמין הדומה לבצל (כלאים א ג). לא נזכר בתוספתא ובמדרשים.

הזיהויים

בצל הגינה

■ מינים שונים בעלי בצל, בצל בר או בצל קטן. כך מתארים רוב הפרשנים באופן כללי מבלי להביא שם ספציפי, או מביאים שמות שאינם מזוהים באופן חד משמעי. אפשרויות שעולות שם מתייחסות למינים או לסוגים שונים ממשפחת האספרגיים דוגמת בן חצב, מצילות, זמזומית וכדן.¹

■ **חבצלת החורף** (*Pancratium*)

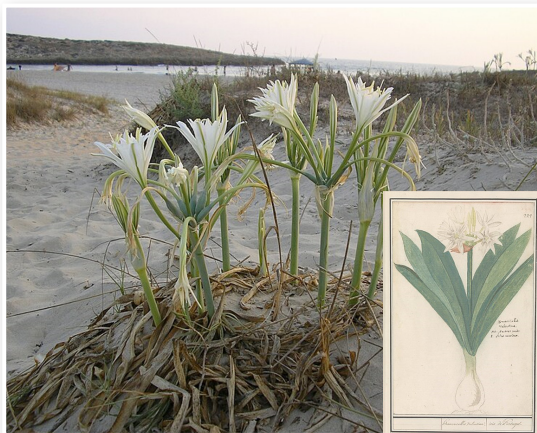
(*maritimum*) - גיאופיט בעל בצל רב-שנתי ממשפחת הנרקיסיים. פורחת בשלהי הקיץ לחופי הים התיכון. הזרעים של החבצלת עטופים בשכבת שעם, המאפשרת הפצה דרך הים. הפריחה המאוחרת של החבצלת מתאפשרת הודות לבצל שלה, האוגר מים ומזון בחורף. כך זיהה כנראה רנאה² פ"א.

מצילות מצויצות

עיון

כל הפרשנים מזהים את הבצלצול מתוך זיקה לבצל, כמוכח. בירושלמי זוהה עם 'פלגולה' או 'פללגולה', אך לא ברורה כוונתו. רס"ג זיהה עם בצל בר, ובדרכו הלכו כמה פרשנים. רש"ג זיהה עם 'קונאר', אך לא ברורה כוונתו. גם כפ"פ ל"ע

חבצלת החוף

ציטט מסורת כזו. מסורת שלישית מזהה את הבצלצול עם בצל קטן, כך בכת"י אנטונין וברמב"ם (וכן צוטט אצל כפ"פ).

רנאה"י פ"א הוא היחיד מבין הפרשנים שנוקט שם של צמח המוכר לנו - חבצלת החוף.

זיהוי החוקרים: לעף (שדבריו מובאים גם אצל פליקס ואצל פלדמן) מזהה 'בצלצול' עם

בצל אשקלוני (*Allium ascalonicum*).³ למין זה בצלצלים קטנים המאוחים בבסיסם, בדומה לשום.⁴ א' הראובני מזהה את 'בצלצול' עם עירית גדולה (*Asphodelus ramosus*).⁵

ר"י קאפח מציע פירוש מקורי לצמד 'בצל' - 'בצלצול', ולפיו, הן הבצלצול והן הבצל נמנים עם המין בצל הגינה (*Allium cepa*). 'בצלצול' הינו הצמח שמגדלים בשביל הבצל עצמו, ו'בצל' הוא הצמח שמגדלים בשביל העלים (הקרוי בפינו - בצל ירוק).⁶ הוא קושר את הזיהוי הזה של 'בצלצול' לתיאור שהביא רנאה"י פ"א - שיש לו ראש כמו השום. לדעתו, תיאור זה מתייחס לעצם העובדה של'בצלצול' יש 'ראש' - איבר תת-קרקעי מפותח, בניגוד ל'בצל' (הבצל הירוק).

הערות:

1. ירושלמי (כלאים א ה"ג, עמ' 146): פלל-גולה [כת"י וטיקן (עמ' 160): פגלגולה. כך גם בגרסת הערוך. בדפוסים - פללגולה] < פגלגולה' לא מופיע במילונים. יש הקושרים זאת ב'פוגלא' (צנון - בערבית فجّل - בר שינייא, עמ' 49 ש' 22), ואז ייתכן שהכוונה לפוגלא גלא [גלא-גל (אבנים) - פיין סמית, עמ' 69]]. אך מאידך גיסא לא ייתכן שהכוונה כאן למין צנון כלשהו, אלא אולי לבצל הדומה בצורתו לצנון; רס"ג (עמ' 189 100): אלכצל אלכרי < البصل البري=מילולית: בצל בר. بصل البر=Scilla maritima (בן חצב?, עיסא, עמ' 164, מס' 11): بصل بري=Muscari comosum (=מצילות מצויצות, שם, עמ' 121, מס' 8). בן חצב ומצילות, כמו רבים מבני משפחת השושניים, הינם בעלי בצל, אך לא ידוע על אכילה של בצלי מינים אלו; רש"ג (עמ' 175, ש' 18): אלקונאר < לא מזוהה. המהדיר במקום (עמ' 179 הערה 23) מפנה ל'קנאריה'. قنارية=Cynara scolymus (=קנרס תרבותי, ארטישוק), אך אין כל דמיון בינו לבין הבצל, ועל כן אין זה 'בצלצול'. אלוני, רס"ג לשון, עמ' 189, מתקן 'קנאר'. לפי כפ"פ (ראה להלן) 'קונאר' הינו בצל קטן. שתי הצורות ('קונאר' ו'קנאר')

בצלצול

- אינן מופיעות במילונים; זרעים גניזה ב: בצל צגאר < بصل صغار - מילולית: בצל צעיר; רנאה"י (עמ' 30): אלכרמאני < לא מזוהה. ייתכן שזהו תואר שמוכנו: מן העיר כרמאן שבפרס' (סטיינגאס, עמ' 1024); רנאה"י פ"א (עמ' 32): אלקעבלי, כלומר: אלכרמאני שיש לו ראש כמו השום < 'כרמאני' - לעיל רנאה"י; רמב"ם (כלאים א ג עמ' קסט): הבצל המדברי [כך גם אצל אלג'אמע (עמ' 21, ערך 'בצלצול')]. ואולי בצלצול קטנות בצל, וכך פירשו קצת מפרשים < 'בצל מדברי' - לעיל רס"ג. 'קטנות בצל' - לא ברור למה הכוונה. ישנם כמה צמחי בצל הנקראים בערבית بَصَل [הטיה של بصل במשקל فَعِيل, שמשמש במשמעות של הקטנה], ביניהם מיני *Bellevia* (=זמזומית), *Ginandris* (=אחיאירוס), *Muscari* (=כדן), *Urginea maritime* (=חצב מצוי) ו- *Pancratium maritimum* (=חבצלת החוף. עיסא, עמ' 30, מס' 9; עמ' 100, מס' 16; עמ' 121, מס' 8; עמ' 133, מס' 3; עמ' 185, מס' 15). האפשרות האחרונה קשורה גם בזיהוי של רנאה"י פ"א (להלן הערה 2); תנה"י (עמ' 83, ערך בצל): בצל מדברי שלא זרעו איש והוא חריף מאוד < לעיל רס"ג; כפ"פ (עמ' תשמג): בצל מדברי. וי"א בצל קטן ונקרא בערבי אל קונאר, וזורעין אותו < 'בצל מדברי' - לעיל רס"ג; 'קונאר' - לעיל רש"ג. נראה שיש כאן איחוד מסורות - 'קונאר' (שאינו מזוהה) של רש"ג עם הדעה השנייה המובאת ברמב"ם; כפ"פ ל"ע (עמ' תשמד): קונאר - לעיל רש"ג; ערוך (ח"א עמ' 154, ערך 'בצל'): בצלצול פגלגולה לש' ערבי צנן פוגלא, וי"מ בצלצול של יער < 'פגלגולה' הוא ציטוט מן הירושלמי. לא נראה שיש כאן זיהוי של ממש - לא סביר שזיהה את 'בצלצול' עם צנן. 'בצלצול של יער' - לעיל רס"ג; ריבמ"ץ (עמ' עח): ירוש' פגלגולה, בערוך פ' בצל של יער; רע"ב (כלאים א ג): בצל מדברי קטן משאר בצלים, לפיכך נקרא בצלצול; כת"י אנטונין (עמ' 1270) = *κρομμύδιον* < *κρομηδην* = בצל קטן (לידל וסקוט, עמ' 998): כתכ"ה (דף כו ע"ב): בצלצול - בצל קטן, וי"מ בצל שדה; המליצה (בהמ"ל): פיאז דשתי < پیاز دشتی (פר.) = בצל מדברי; מכה"מ (בהמ"ל, כלאים א): פיאז צחראי < پیاز صحرای (פר.) = בצל מדברי; תפא"י (כלאים א ג, מח ע"ב): בצל מדברי.
2. רנאה"י פ"א (עמ' 32): אלקעבלי, כלומר: אלכרמאני שיש לו ראש כמו השום < 'כרמאני' - לעיל רנאה"י; قَبُول; قَبُول = *Pancratium maritimum* (עיסא, עמ' 133, מס' 1; בדויאן, מס' 2525). אבן אלביטאר תרגם Pancration - قَبُول (אבן אלביטאר, ג'אמע IV, עמ' 26). במקום אחר כתב על Pancration כי הוא 'מין מבצלי העִנְצָל', אלא שהוא קטן מהם, ומשתמשים בו במקומם" (אבן אלביטאר, תפסיר II, מס' 154). ניתן להניח כי הבצלצול, לדעת רנאה"י פ"א, הוא אכן הבצל של חבצלת החוף. עם זאת צריך עדיין להבין את התיאור: "שיש לו ראש כמו השום", מכיוון שבצלו של *Pancratium* אינו נחלק לבצלצלים (פלורה פלסטינה II טקסט, עמ' 108).
3. לעף, פלורה, IV, עמ' 70; פליקס, כלאים, עמ' 88. פלדמן, משנה, עמ' 161-162; לפי רמב"ם, 'כרישים' (ע"ע) מזוהה עם הבצל האשקלוני.
4. פרט זה מזכיר את תיאור רנאה"י פ"א: שיש לו ראש כמו השום, אך מאידך גיסא, במילונים אין כל זכר לשמות שמביא שם - כרמאני ו-קעבלי - בקשר למין זה, ועל כן לא ניתן לטעון לקשר ברור.
5. הראובני חצב, עמ' 157-158, 177-178.
6. עמר מחברת, עמ' 39.